Alustatalous Suomessa ja MyData

Kai Kuikkaniemi, Helsinki Institute for Information Technology 10.5.2016

Miksi alustatalous on tärkeä aihe?

Alustataloutta on ollut olemassa vuosia. Yritykset kautta aikain ovat pyrkineet muodostamaan keskeisen alustan tai markkinapaikan muulle liiketoiminnalle. Alustatalous on tällä hetkellä tärkeä aihe, koska digitalisaatio mahdollistaa uudenlaisten alustojen syntymisen paikkoihin joissa yksittäisen laajasti integroituneen ja laajaa verkostoa koordinoivan toimijan on ollut liian haastava toimia itsenäisesti. Myös globalisoituneet markkinat ovat mahdollistaneet alustojen syntymistä. Digitalisaatio on tämän muutoksen mahdollistaja, koska sen avulla voidaan rakentaa tehokkaita ja hyvin kevyesti toimivia koordinointijärjestelmiä, ja rikkoa perinteiset hierarkkiset ja raskaat organisoitumisen mallit tai kerrostuneet ja monimutkaisesti verkottuneet toimittajaketjut. Digitalisaation takia myös alustaan tai verkostoon liittyminen on helpompaa.

Rakenteiden murtuminen voi merkittävästi tehostaa toimitusketjua ja samalla myös parantaa palvelun laatua. Tässä mielessä uudelleen järjestäytyneet ja tehostuneet alustat ovat tärkeä ja systeeminen markkinatalouden murros. Ongelmallista alustataloudessa on alustojen tehokkuuden monopolistinen luonne ja alustojen omistajuuden kansainvälisyys. Alustojen tehokkuus ja alustan laatu on merkittävästi kiinni riippuvainen siitä miten kattava alusta on. Jos esimerkiksi vuokravälityspalvelu toimii vain yhdessä kaupungissa, olisi sen alustan ylläpitopalvelut ja markkinointikulut suhteessa monta kertaa suuremmat kuin jos se toimisi sadoissa kaupungeissa. Samalla, jos alusta saavuttaa monopoliaseman romahtavat sen markkinointikulut ja samalla sillä on mahdollisuus säädellä vapaammin omaa tuottomarginaalia. Alustat ovat kansainvälisessä yksityisomistuksessa ja markkinatalouden perusmääritelmän (tuottaa osakkeen omistajalle voittoa) mukaan ne pyrkivät saavuttamaan monopoliaseman ja hyväksikäyttämään tätä monopoliasemaa niin paljon kuin mahdollista.

Suomalaisia näkökulmia alustatalouteen?

Suomessa voidaan alustoja ja alustataloutta käsitellä viidestä eri perspektiivistä. Nämä viisi perspektiiviä eivät ole täysin toistensa suhteen ristiriitaisia, mutta niiden käsittelyyn liittyy keskinäistä riippuvuutta.

- 1. Optimoida uusien kansainvälisten alustojen toimintakykyä Suomessa
- 2. Kehittää uusia kilpailevia alustoja
- 3. Kehittää uusille alueille alustoja
- 4. Vaikuttaa kansainvälisten alustojen avoimuuteen ja markkinoita tasapainottavaan regulaatioon
- 5. Kehittää uusia alustojen omistamisen ja toiminnan malleja

1. Kansainväliset alustojen (kuten Uber tai AirBnB) toiminta Suomessa voi tehostaa kyseisen markkinan palveluiden laatua, mutta voi samalla myös keskeisesti vaikuttaa markkinoilla olemassa olevien suomalaisten yritysten kilpailukykyyn ja toimintaedellytyksiin. Kansainvälisten alustojen tukeminen voi kehittää paikallista

kansainvälistyvää innovointikykyä, koska monet alustoista mahdollistavat myös erilaisten lisäarvopalveluiden kehittämisen (esimerkiksi AirBnB:n ympärillä on vuokraus ilmoittamisen ja asiakkuuksien hoitamisen ulkoistamispalveluita) joilla on nopeasti kansainväliset markkinat ja uudet kansainväliset alustat voivat auttaa paikallisia innovaattoreita omaksumaan kansainväliset toimintamallit. Osa uusien kansainvälisten alustojen alle jäävistä palveluista on kansallisesti tuotettuja yleisiä palveluita ja kansallista infrastruktuuria, jotka perinteisesti toimivat markkinatalouden ulkopuolella. Kansainväliset alustat siis haastavat kansallisten yhteisöllisten rakenteiden ja infrastuktuurin omistusta ja ylläpidettävyyttä.

2. Uusien kilpailevien palveluiden kehittäminen on tärkeää sekä markkinoiden tasapainon että geopoliittisen tasapainon kannalta. Esimerkiksi Venäjä ja Kiina ovat onnistuneet kehittämään kilpailevia sosiaalisen median palveluita, mutta Euroopassa tai Suomessa vastaavaan ei käytännössä ole päästy. Iso osa uusista alustoista on kehitetty Yhdysvalloissa. Siellä sisämarkkinat ovat isot ja regulaatio suosii itsenäisesti omistettuja alustoja, ja infrastruktuuri on heikkoa. Yhdysvaltojen kulttuurissa on myös historiallisesti ollut paljon yksittäisten yritysten rakentamia monopolistisen aseman saavuttaneita alustoja, esimerkkinä vaikka rataverkosto. Suomesta on vaikea rakentaa aidosti suoraan isojen kansainvälisten alustojen kanssa kilpailevia alustoja. Euroopan tasolla tämä on mahdollista, mutta ei helppoa koska Euroopan markkinat eivät ole yhtenäisiä. Mahdollisesti digitaalinen yhteismarkkina-alue vaikuttaa tähän kehitykseen. Siltikin Euroopalainen yritystoiminta on investointien saatavuuden ja yrittäjyysosaamisen suhteen perässä kun verrataan esimerkiksi piilaakson yrityksiin pystyä kehittämään kansainvälisiä alustoja.
3. Alustatalouteen liittyvä murros ei ole vielä ohi. Digitalisaation lisäksi esimerkiksi koneäly tulee ratkaisevasti vaikuttamaan uusien alustojen syntymiseen yhä erikoistuneimmille markkinoille. Uusia kansainvälisiä alustoja tulee kehittymään ja on mahdollista, että Suomessakin löydetään joitakin kansainväliseen menestyksen saavuttavia alustatalouden malleja. Mikäli näin tapahtuu, on silti epäselvää miten paljon alustatalouden kehittäminen hyödyntää suomalaisia, koska itse alustojen kehittäminen ei työllistä paljon, ja kansainvälinen yksityisomisteinen alusta ei tuota mahdollisesti merkittävästi myöskään yhteisöveroja.
4. Uudet alustat ovat saavuttaneet hyvin nopeasti markkina-asemia ja regulaatio tai kansainlaisyhteiskunnan vaikutukset eivät ole aina ehtineet reagoida niiden toimintaan. Monet alustat rikkovat normeja ja sysäävät lakien noudattamisen esimerkiksi tuottajille silloin kun lakien noudattaminen koordinointijärjestelmän sisällä vaikeuttaa järjestelmän tehokkuuteen merkittävästi. Monessa maassa on nähty kuinka esimerkiksi kyytien ja asuntojen välityspalveluita rajoitetaan tai kielletään. Tällainen kehitys on ymmärrettävää, mutta myös ongelmallista koska samalla estetään alustoihin liittyville innovaatioille altistuminen ja palveluiden laadun parantumiseen liittyvät hyödyt. Britanniassa pyritään regulaatiota kehittämään yhteistyössä alustojen kanssa ja tuomaan esille malleja joissa alustat voivat toimia rajoitetusti, mutta avoimilla pelisäännöillä. Esimerkiksi Suomessa liikenneministeriön vaatimukset liikennepalveluiden avoimiin rajapintoihin ovat juuri oikean suuntaiset. Alustatalouksia toimintaa tulisi mahdollistaa oikean tasoisella

regulaatiolla, joka ei merkittävästi heikennä alustojen tuottamaa rakenteellista murrosta, mutta mahdollistaa vapaamman kilpailun ja vapaan lisäarvopalveluiden kehittämisen. Panostus alustojen avaamiseen ja avoimiin alustoihin yleisesti voisi toimia selkeänä suomalaisen regulaation linjauksena ja Suomalaisen alustatalouden politiikan keihäänkärkenä myös Euroopassa. Avoimet ja yhteentoimivat verkostot ja toimintamallit ovat eurooppalainen ja erityisesti pohjoismainen menestysmalli, josta Suomalaisia esimerkkejä ovat mobiiliverkot, Linux ja MySQL.

5. Avoimien alustojen lisäksi suomalainen malli voisi olla myös pohtia alustojen omistusrakenteen ja yleisesti toimintarakenteen perusperiaatteita. Alustoihin liittyvien systeemisten hyötyjen saavuttaminen ei ole merkittävästi kiinni niiden omistus- ja rahoituspohjasta. On selvää, että alustojen kehittämiseen tarvitaan pääomaa, mutta alustojen markkinointi ei välttämättä vaadi samalla tavalla rahoitusta kuin nykyisin niihin käytetään, koska yksityisomisteisten alustojen kilpailupositio vaatii merkittävän tai monopolistisen markkinaposition saavuttamista. Suomessa on kansainvälisesti poikkeukselliset osuuskuntaperinteet. Alustatalouksien toimintaa voisi yhdistää hyvin myös osuuskuntapohjaiseen toimintamallin, jossa esimerkiksi joko alustalle palveluita tarjoavat tuottajat tai alustan asiakkaat muodostavat osuuskunnnan. Iso haaste on, että kansainvälisesti on hyvin vähän esimerkkejä menestyneistä osuuskunnista ja nykyinen yrittäjyysmentaliteetti ei suosi osuuskuntien kehittämistä. Alustojen toiminnassa keskeistä on kuitenkin luottamusrakenteiden kehittyminen. Alustoihin luotetaan, ja alustat välittävät luottamusta. Voisiko osuuskuntamalli voittaa yksitysomisteiset alustat kykenemällä tuottamaan ja välittämään paremmin luottamusta.

Alustat ihmiskeskeiseen henkilötiedon hallintaan (MyData)

HIIT:in DCC-tutkimusryhmässä olemme keskittyneet viimeisten vuosien ajan erityisesti tutkimaan henkilötiedonhallinnan ihmiskeskeisiä toimintamalleja (MyData tai suomeksi omadata). Henkilötieto (esimerkiksi ihmisen ostotiedot, digitaalinen jalanjälki, palveluiden sisäiset profiilitiedot ja terveystiedot) ovat personoituvien digitaalisten palveluiden keskeinen raaka-aine. Henkilötiedon ympärille voidaan kehittää suoraan myös oppimisen, hyvinvoinnin ja kuluttamisen palveluita. On arvioitu, että henkilötiedon arvo Euroopassa saavuttaa jopa 1000 miljardin arvon ja henkilötiedosta yleisesti on tulossa uusi varallisuuden muoto. Henkilötietoa hallitaan nykyisin käytännössä organisaatioden sisäisten tietojärjestelmien taustajärjestelmissä ja ihmisillä on itse vain rajallinen pääsy tähän tietoon. Euroopan tuleva tietosuoja-asetus ja myös Suomen hallituksen kärkihankkeet ovat osaltaan muuttamassa nykytilaa niin, että jatkossa ihminen voisi saada paremman pääsyn omiin tietoihinsa ja ihminen voisi hallita omia tietojaan.

Henkilötiedon hallintaa voi tarkastella myös alustatalouden perspektiivistä. Tällä hetkellä isot Amerikkalaista data-alustat (Google, Amazon, Microsoft, Apple, Facebook, Salesforce) hallitsevat markkinoita. Ihmiskeskeiset henkilötiedon hallinnan alustat ovat vasta kehittymässä. Euroopassa kehitystä edistetään esimerkiksi PIMS yhteisössä (Personal Information Management Systems) ja eri maissa on kehitteillä projekteja joissa luodaan uusia alustoja ihmiskeskeiseen henkilötiedon hallintaan. Ihmiskeskeinen henkilötietoalusta tarjoaisi ihmiselle

palveluita hallita ja kerätä itse omia tietojansa (kuten pankit tarjoavat tili palveluita tai operaattorit puhelinpalveluita). Yritykset hyödyntäisivät suoraan näitä tietoja palveluiden tuotannossa. Ihmiskeskeinen henkilötiedonhallinta voi merkittävästi vaikuttaa koko datatalouden logistiikan tehokkuuteen erityisesti vahvan tietosuojan ympäristöissä.

Henkilötiedon hallintaa voidaan siis tarkastellaan aiemmin esitellystä viidestä alustatalouden perspektiivistä.

1. Isot kansainväliset data-alustat tuottavat hyötyjä ja ovat Suomen digitalisoitumisen kannalta merkittäviä resursseja. Niiden kanssa on syytä tehdä yhteistyötä ja niiden hyödyntämisestä opitaan parhaita digitalisoitumisen käytänteitä.
2. Kilpailevien data-alustojen rakentamista on harkittava, mutta on epätodennäköistä, että tässä päästään merkittäviin lopputuloksiin kotimaisin voimavaroin. Tästä on varoittavia esimerkkejä esimerkiksi Digilen Forge ohjelma. Euroopan tasolla on myös epäselvää voidaanko haasta kansainvälisiä data-alustoja, mutta sitä on syytä yrittää.
3. Isot kansainväliset data-alustat eivät huomioi erityisesti tiukentunutta yksityisyyden ja tietosuojan vaatimuksia tai ihmiskeskeistä hallintaa, ja tämä onkin uusi alusta-alue, johon Suomessa ja Euroopassa on mahdollista panostaa ja tehdä kansainvälisesti merkittävää kehitystyötä.
4. Data-alustojen avoimuuteen ja erityisesti henkilötiedonhallinan alustojen avoimuuteen tulisi kiinnittää paljon huomiota. EU:n uusi tietosuoja-asetus on osaltaan vaikuttamassa tähän, mutta on tärkeää, että Suomessa tätä asetusta ja muita Eurooppalaisia asetuksia pannaan selkeästi toimeen, ja myös kehitetään kansallisia toimintamalleja jotka selkeyttävät lainsäädännön käytännön soveltamista ja mahdollistavat yhteistoimintaa toimijoiden välillä. Henkilötiedon alustojen avoimuus ja yhteentoimivuus on Suomelle ja Euroopalle mahdollisuus erottautua kilpailusta ja toteuttaa ihmiskeskeisiä yhteiskuntamalleja.
5. Henkilötiedon hallinta on erityisen herkkä alue luottamukselle. Yhteisomisteiset tai muuten vaihtoehtoiset omistamisen ja yrittämisen mallit voivat merkittävästi mahdollistaa uusien henkilötiedon data-alustojen kehittämistä. Henkilötiedon hallinnan data-alusta on monessa mielessä muita alustatalouden toimijoita ja alustoja mahdollistava alusta, ja on erityisen hyödyllistä jos tällainen alusta toimii avoimien, yhteentoimivien ja yhteisomisteisten toimintamallien mukaisesti.

Linkkejä MyDataan:

- WEF-raportti aiheesta: https://www.weforum.org/reports/personal-data-emergence-new-asset-class/
- BCG:n - raportti aiheesta: http://www.libertyglobal.com/PDF/public-policy/The-Value-of-Our-Digital-Identity.pdf
- PWC- raportti: https://www.digitalpulse.pwc.com.au/control-of-digital-identity/
- MyData Ranskassa: http://doc.openfing.org/MesInfos/MesInfosNotebook_ExecSum.pdf
- MyData Englannissa: https://www.digitalcatapultcentre.org.uk/community/personal-data-trust/
- MyData Hollannnissa: https://www.qiyfoundation.org/
- MyData Suomessa: http://www.lvm.fi/-/my-data-johdatus-ihmiskeskeiseen-henkilotiedon-hyodyntamiseen-842175
- MyData tiivistelmä: http://www.lvm.fi/-/mydata-a-nordic-model-for-human-centered-personal-data-management-and-processing-860616